

TEMAT 3: Procesy transformacji

Pomoce naukowo - dydaktyczne

Zmiany międzynarodowe

Europa i rynek –kapitalizm i etyka

Autor: *Ute Ackermann-Boeros*

W ostatnich dwóch stuleciach Europejczycy przeżywali duże transformacje socjoekonomiczne. Od kilkudziesięciu lat postępuje nowy, globalny proces, w którym występują oni zarówno jako aktorzy, jak i ofiary.

Poniżej podjęto próbę opracowania kilku charakterystycznych cech tego procesu w czasie zajęć w szkole średniej (A-Level).

Poniżej przedstawiono materiały pomocnicze do nauczania i uczenia się:

1. Dydaktyczne przemyślenia, cele, które na lekcji powinny się osiągnąć lub kluczowe pytania, na które należy odpowiedzieć.
2. Cele metodyczne i instrumentalne.
3. Organizacja lekcji.
4. Definicje i wyjaśnienia.
5. Bibliografia.

Wśród zbioru przynależnych materiałów są:

- polecenia i
- teksty źródłowe z publikacji i internetu.

1. Dydaktyczne przemyślenia wstępne Cele i kluczowe pytania

- Czy rynek jest wartością samą w sobie?
- Czy istnieją granice siły rynku?
- Czy globalizacja jest tym samym czym niepoohamowany kapitalizm (kapitalizm Manchester)?
- Czy jest to prawidłowe, że zyski są prywatyzowane, a przez to powstające koszty socjalne są zrzucane na państwo narodowe, tzn. społeczność obywateli?

2. Cele metodyczne i instrumentalne

- rozumienie tekstów,
- zdolność analizowania,
- zdolność argumentowania,
- wspieranie empatii,
- przedstawienie metod poznawczych,
- dużą wagę przywiązuje się ustnym debatom,
i indywidualny sposób badania.

3. Pytania organizacyjne

- uczniowie badają załączone materiały i czerpią – w razie potrzeby – z internetu dalsze informacje,
- postępują zgodnie z otrzymanymi wcześniej poleceniami pracy (patrz zbiór materiałów Tt 303/1),
- ważne cytaty i notatki do poszczególnych zadań uczniowie powinni zachować w stopniu potrzebnym do prezentacji.

3.1 1. godzina

Definicje mogą być prezentowane w Power Point, na tablicy (również, jeśli jest dostępna, na tablicy aktywnej) lub przy pomocy rzutnika. Te krótkie informacje powinny być dostępne w każdej chwili.

W celu zgromadzenia i zbadania materiałów klasę dzieli się na grupy (każda grupa po 4 osoby), każda grupa wyznacza osobę, która przedstawi swoją pracę reszcie klasy.

Przedstawiciele grupy przedstawiają:

- wprowadzenie do zadania 1 (Tt 303/1)
 - przypomnienie wiadomości dotyczących liberalizmu Laissez-faire,
 - uczniowie odpowiadają na pytanie a) i b),
 - prezentują swoje prace w klasie,
- zadanie 2 (Tt 303/1)
 - poznanie dotyczące poglądów marksistowskich jest utrwalone na tablicy,
 - pytanie a) jest opracowywane w grupach,
- zadanie domowe
 - prześledzić tło marksistowskiego myślenia,
 - można pozierać informacje z gazet i internetu, np. o protestach społecznych we Francji.

3.2 2. godzina

- uczniowie zdają relacje ze swoich wiadomości dotyczących społecznych protestów we Francji,
- jeżeli w klasie jest dostęp do internetu, to można przedstawić video z odnośnych stron web <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/europe/4897898.stm>
- Zadania 3. a), b) i c) mogą być przeprowadzone w pracy w grupach, przy czym jedna reprezentuje argumenty demonstrantów, a druga argumenty, przemawiające za planami rządu.
- Zadanie domowe
 - zbadaj plany Peugeot'a zamknięcia zakładów w Anglii,
 - znajdź inne przedsiębiorstwa, które przenoszą swoje miejsca produkcji.

3.3 3. godzina

- uczniowie zdają relacje z wyników swoich poszukiwań,
- pracują w parach nad zadaniem 4 (Tt 303/1),

- na pytania 4a) i b) można odpowiedzieć podczas lekcji i mogą być przedstawione klasie,
- odpowiedź na pytanie 4c) wymaga więcej czasu; można rozpocząć w klasie i skończyć w domu,
- to zadanie można wykonywać w grupach lub indywidualnie,
- argumenty powinny być zapisywane, przy czym uczniowie mogą posłużyć się również internetem w celu poznania dodatkowych punktów widzenia dla podbudowania argumentacji.

3.4. 4. godzina

- wyniki pracy z zadania 4 przedstawiane są w klasie,
- zadanie / pytanie 5 może być opracowane w grupach czteroosobowych,
- następują sprawozdania przedstawicieli grup,
- zadanie / pytanie 6
 - wyjaśnij co rozumiemy pod pojęciem państwo opiekuńcze, wykorzystaj do tego informacje z rozdziału „Definicje i objaśnienia”,
 - wyjaśnij zasadę (lub wartość) solidarności,
 - opracuj pytanie 6a). Uczniowie czytają tekst i streszczają główne argumenty autora (lub inne źródła). Które przemawiają za, które przeciw państwu opiekuńczemu?
 - jakie zdanie mają uczniowie o zasadzie państwa opiekuńczego (lub znaczeniu solidarności w skali wartości?)

3.5. 5. godzina

- zadanie / pytanie 7 jest opracowywane w grupach, sporządzona jest lista argumentów za i przeciw i są one przedstawiane klasie. Te argumenty będą potrzebne również do zadania 9.,
- zadanie / pytanie 8 jest omawiane w klasie.

3.6. 6. godzina

- Uczniowie muszą sobie wybrać pytanie w zadaniu 9 i zaprezentować swoje odpowiedzi w formie pisemnej.
- Szczególną uwagę należy zwrócić na to, aby do argumentacji były dołączone informacje dodatkowe.
- Takimi załącznikami mogą być: zdjęcia, karykatury, statystyki, grafiki, artykuły z gazet, czasopism czy internetu.
- Prezentacja uczniów powinna przebiegać w określonym, przedstawionym poniżej porządku:
 - wprowadzenie,
 - rozwinięcie zawierające argumenty i źródła,
 - wnioski.

4. Definicje i objaśnienia

- Rynek: miejsce, w którym kupujący i sprzedający wymieniają informacje i/lub gdzie odbywa się wymiana dóbr. Rynek jest, wraz z prawem do własności, jednym z dwu najważniejszych elementów wymiany towarów i informacji.

W teorii gospodarki istnienie rynku jest warunkiem i jednocześnie ważną częścią składową kapitalizmu.

Rynek może występować w różnych formach, np. jako rzeczywisty rynek w centrum miasta, na którym spotyka się kupujący i sprzedawca, albo może to być „wirtualny” rynek, taki jak w internecie.

-

Kapitalizm: w ogólnym rozumieniu jest to system ekonomiczny lub socjoekonomiczny, w którym środki produkcji w większej mierze znajdują się w prywatnych rękach. Środki produkcji stosowane są w celu uzyskania jak największego zysku przy pomocy robotników i urzędników.

Ważnym środkiem wymiany towarów, usług i pracy na w większości wolnym rynku, są pieniądze. Produkcja i dystrybucja towarów realizowana jest przez firmy, które konkurują ze sobą i działają w swoim własnym interesie. Chociaż większość krajów rozwiniętych uchodzi za kapitalistyczne, niektóre z nich mają „mieszaną gospodarkę narodową”, w których część środków produkcji jest w rękach państwowych i w których państwo działa interwencyjnie.

- **Wolny rynek:** rozumie się przez to „wyidealizowany” model rynku, w którym wymiana towarów i usług odbywa się w sposób wolny od wszelkiego przymusu i kontroli. Państwo pełni jedynie rolę „stróża nocnego” i ma gwarantować bezpieczeństwo prywatnej własności ziemi i bogactwa, wolną wymianę informacji, jak również bezpieczeństwo intelektualnej własności i istnienia firm.
- **Globalizacja:** chodzi tu o rozpościerający się na cały świat system technologicznej, gospodarczej, politycznej i kulturalnej wymiany. Stało się możliwe dzięki nowoczesnym środkom komunikacji i transportu, prawnej infrastrukturze jak i otwarciu granic w handlu międzynarodowym i przepływie środków finansowych. To pojęcie odnosi się także do coraz ciaśniejszych kontaktów i współpracy na płaszczyźnie gospodarczej, politycznej i kulturalnej. Chociaż te stosunki na płaszczyźnie globalnej nie są nowe, są bardziej szerokie, niż kiedykolwiek.

Historia kapitalizmu

W 18. i 19. wieku ograniczenia w handlu stawały się stopniowo coraz mniejsze. Odnosiło się to przede wszystkim do produkcji i pracy, stosowania niejednorodnych jednostek wagi i miary, ograniczeń w zakładaniu firm i ograniczeń pańskich przywilejów handlowych.

Rozwój ten bazował na dwóch nowopowstających zasadach:

- Nowa zasada przewidywała, że tylko prawny właściciel, lub ten kto sprawuje prawo własności, jest w stanie uczynić ze swojej własności najlepszy użytek gospodarczy. Ta zasada musiała być mocno zakorzeniona w prawach własności każdego kraju.
- Inną zasadą była polityczna nauka gospodarki narodowej Laissez-faire. W myśl tej zasady jakiegokolwiek regularne mieszanie się państwa w gospodarkę jest bezpodstawne. Gospodarka narodowa funkcjonuje najlepiej, jeżeli państwo przejmuje jedynie rolę defensywną gwarantującą bezproblemowy przebieg wolnego rynku.

Dalsze ważne zmiany teoretycznych podstaw kapitalizmu rozpoczęły się w późnych latach 19. wieku. Faza ta charakteryzowała się ekspansją przedsiębiorstw i finansów, wzrastającej globalizacji produktów i rynków, a także rosnącym pragnieniem wykorzystania zdolności dla zabezpieczenia rynku i bogactwa, które były z kolei konieczne dla zapewnienia wzrostu gospodarczego. Przez wielu, przede wszystkim przez zamożnych, państwo było uważane za środek poprawy warunków ramowych, zapewnienia rynków i uzyskania dostępu do bogactwa. W razie konieczności cele te powinny być osiągnięte nawet przy pomocy środków militarnych.

W latach dwudziestych ubiegłego stulecia filozofia ta znalazła wybitnego przedstawiciela w amerykańskim prezydencie Calvin'ie Coolidge, który zapewniał, że rzeczą Ameryki jest robić interesy („the business of America is business”). Krytycy tego okresu wskazują na ten fenomen jako „korporatyzm”, podczas gdy zwolennicy obstają przy tym, że chodzi o logiczną kontynuację zasady „Laissez-faire”.

Globalizacja

Globalizacja lub internacjonalizacja opisuje różne rozwoje, które zaistniały przede wszystkim pod koniec II wojny światowej. Te rozwoje pociągają za sobą większą międzynarodową mobilność towarów, pieniędzy, informacji i ludzi. Odnoszą się również do rozbudowy technologii, organizacji, systemu prawa i infrastruktury, które tę mobilność zapewniają. Na temat istnienia takich globalnych rozwojów prowadzone są często burzliwie dyskusje.

Można rozróżnić trzy płaszczyzny, na których odbywa się globalizacja.

- Na płaszczyźnie gospodarczej
 - Wzrasta w dużej mierze handel międzynarodowy jako globalny wzrost gospodarki.
 - Wzrost międzynarodowego przepływu kapitału łącznie z bezpośrednimi inwestycjami zza granicy
 - Utworzenie międzynarodowych uzgodnień i organizacji, jak Światowa Organizacja Handlu (WTO) i OPEC.
 - Rozwój globalnego systemu finansowego.
 - Wzrost znaczenia organizacji międzynarodowych, jak WTO, WIPO (World Intellectual Property Organisation), IMF (Międzynarodowy Fundusz Walutowy), który zajmuje się międzynarodowymi transakcjami.
 - Wzrost praktyk ekonomicznych jak i opuszczenie części zakładu lub przeniesienie całych miejsc produkcji przez wielonarodowe firmy.
- Na płaszczyźnie kulturalnej
 - Wzrost wymiany kulturalnej na płaszczyźnie międzynarodowej.
 - Rozprzestrzenianie zjawisk wielokulturowych, rosnący indywidualny dostęp do kulturowej różnorodności przez np. export filmów z Hollywood i Bollywood. Częścią tego rozwoju jest jednak to, że importowana kultura może zastąpić lokalną, co zaś powoduje redukcję kulturowej różnorodności, następstwem czego jest pomieszanie i dopasowanie. Najbardziej dającą się zauważyć formą tego rozwoju jest kultura zachodnia, ale również obserwowane jest rozprzestrzenianie się kultury chińskiej.
 - Wzrost rozwoju turystyki i podróży.
 - Wzrost imigracji łącznie z imigracją nielegalną.
 - Rozprzestrzenianie się lokalnych przyzwyczajzeń żywieniowych, jak np. pizza, potrawy chińskie i indyjskie/pakistańskie.
- Na innych płaszczyznach
 - Rozwój globalnej sieci telekomunikacyjnej ze wzrastającym ponadgranicznym przepływem danych przy pomocy nowoczesnych technologii jak internet, satelitów komunikacyjnych i telefonu.
 - Wzrost międzynarodowo obowiązujących standardów, np. w przypadku praw autorskich czy patentów
 - Wypracowanie uniwersalnie obowiązujących wartości.
 - Roszczenia według międzynarodowych sądów i jednolitych międzynarodowych standardów prawnych (np. Trybunał Międzynarodowy).
 - Często się twierdzi, że terroryzm doświadcza globalizacji. Charakterystyką zglobalizowanego terroryzmu są zamachy w krajach trzecich, które nie pozostają w żadnym bezpośrednim związku do kraju ojczystego terrorysty.

Ograniczenia, które odnoszą się do handlu międzynarodowego, zostały po II wojnie światowej w dużej mierze zniesione, jak np. przez umowę dotyczącą cła i handlu (GATT) i Światową Organizację Handlu (WTO). Zarówno GATT jak i WTO mogą rozpocząć następujące inicjatywy:

- Popieranie wolnego handlu:
 - towarów:
 - Redukcja lub zniesienie ceł importowych; stworzenie wolnej strefy handlowej z drobnymi lub bez opłat importowych.
 - Redukcja kosztów transportu, w szczególności przez użycie kontenerów w komunikacji morskiej.
 - kapitału: redukcja lub zniesienie kontroli przepływu kapitału.
 - redukcja, zniesienie lub uzgodnienie subwencji w obrębie państw.
- Ograniczenie praw intelektualnej własności.
 - Uzgodnienie praw autorskich między krajami z mocnymi restrykcjami.
 - Międzynarodowe uznanie praw intelektualnej własności (np. udzielone w Chinach patenty są uznawane w USA).

Państwo opiekuńcze / państwo socjalne

Pojęcie to jest używane w Niemczech od 1870 r., przy czym szeroko rozpowszechniony jest także termin „państwo socjalne”.

Nowoczesne państwa opiekuńcze rozwinęły się w wyniku stopniowego procesu od 19. i podczas 20. wieku. Różnią się one od wcześniejszych form opieki nad biednymi zasadą opieki ogólnej. Szczególną rolę odgrywała przede wszystkim rozbudowa ubezpieczenia socjalnego za czasów Bismarcka. Niektóre formy państwa socjalnego, jak np. w Skandynawii, bazują na rozwoju autonomicznej, wzajemnej opiece. Inne formy bazują na zasadzie opieki państwowej. To pojęcie nie jest stosowane jednak we wszystkich państwach, które oferują ochronę socjalną. Socjolog T.H Marshall zdefiniował państwo opiekuńcze jako szczególną kombinację demokracji, państwowej opieki i kapitalizmu.

Przykładami państw opiekuńczych są Szwecja, Holandia, i Nowa Zelandia w ostatnich 30 latach ubiegłego stulecia. Jako reakcja na światowy kryzys gospodarczy w latach 30-tych wiele krajów zmierzało do państwa opiekuńczego. Zwiastunem nastania nowych czasów były usługi „od kołyski do grobowej deski” jako reakcja na powiększające się ubóstwo wynikające ze światowego kryzysu gospodarczego. Po drugiej wojnie światowej wiele krajów Europy rozbudowało swój system opieki społecznej, aż do kompletnego zaopatrzenia socjalnego ludności.

Argumenty za państwem opiekuńczym

- Humanitarne: ludzie nie powinni niepotrzebnie cierpieć.
- Demokratyczne: wyborcy większości państw głosowaliby za stopniową rozbudową zabezpieczeń socjalnych.
- Etyczne: wzajemność (lub sprawiedliwa wymiana) obowiązuje jako uniwersalna zasada moralna. Większość państw opiekuńczych buduje na tym przykładzie wzory ogólnej wymiany. Altruizm jest moralnym obowiązkiem w większości kultur. Dary i wpieranie biednych współobywateli są również związane z moralnością.
- Utylitaryzm: ofiarowanie pewnej sumy pieniędzy biednemu czyni szczęśliwszym, aniżeli jej ofiarowanie bogatemu. Dokonanie redystrybucji bogactwa bogatych dla biednych zwiększa zadowolenie społeczne.
- Religijne: największe religie świata podkreślają ważność grupy wobec indywiduum. Obowiązki religijne zawierają w sobie datki i solidarność z potrzebującymi.
- Wzajemny własny interes: kilka systemów narodowych rozwinęło się dobrowolnie przez wzrost ubezpieczeń i wzajemność.
- Gospodarcze: programy socjalne spełniają różnorodne funkcje gospodarcze, np. regulację rynku pracy.

- Socjalne: programy socjalne pomagają uzyskiwać cele w zakresie kształcenia, rodziny i pracy.
- Nieprawidłowe działanie obszaru prywatnego: zwolennicy państwa opiekuńczego argumentują, że sektorowi prywatnemu nie uda się uzyskać celów socjalnych i prowadzić wydajną produkcję na bazie monopolów, oligopolów i asymetrycznego podziału informacji.

Argumenty przeciw państwu opiekuńczemu:

- Anarchiści: anarchiści wierzą, że wszystkie państwa i rządy są niepożądane i zbyteczne. Używają argumentu, że państwo opiekuńcze jest formą kontroli, a nie wynikiem altruistycznego usposobienia.
- Liberalowie: wielu liberałów uważa, że państwowa kontrola indywidualnej wolności szkodzi. Pojedynczy obywatel nie powinien być zobowiązany do subwencjonowania konsumpcji innych.
- Konserwatyści: argumentują, że wydatki socjalne mają niepożądany efekt na zachowanie obywateli. Wspiera zależność i redukuje bodźce do poszukiwania pracy, tak długo, jak wypłacany jest zasiłek dla bezrobotnych w wysokości najniższej średniej krajowej.
- Indywidualiści: wydatki socjalne zmniejszają wolność zamożnych obywateli, którzy są zmuszani cedować swoje bogactwo na innych. Ten argument jest używany również przez liberałów i konserwatystów.
- Przeciwko regulacjom: państwo opiekuńcze jest obwiniane za wywieranie dużej presji na gospodarkę, a tym samym osłabia wzrost i potęguje bezrobocie.
- Wolny rynek: zwolennicy twierdzą, że wolny rynek prowadzi do większej wydajności produkcji i usług, niż programy opieki społecznej. Argumentem jest to, że w jego następstwie wzrastają wydatki socjalne i podatki.
- Zwolennicy Hayek's uważają, że instytucje rządowe, w przeciwieństwie do prywatnych, są mniej zdolne do zbierania wiadomości i odpowiednich reakcji.
- Religijne: niektórzy protestanci (przede wszystkim w USA) są przeciwni państwu opiekuńczemu. Prowadzi to rzekomo do tego, że obywatel jest zobowiązany do hojności. Tylko dobrowolność w obdarowywaniu przez prywatne organizacje jest przyzwoita.

Tłumaczenie: Mariola Szendzielorz

5. Bibliografia

Bretherton, C., Vogler, J., *The European Union as a Global Actor*, London, 1999.

Gavin, B., *The European Union and Globalisation: Towards Global Democratic Governance*, London, 2001

Legrain, Philippe, *Open World, The Truth about Globalisation*, London, 2002.

Noble, Alexander, *From Rome to Maastricht, The essential guide to the European Union*, London, 1996

Osterhammel, J., Petersson, N.P., *Globalization, A Short Story*, Princeton, 2005.

Sennett, R., *The Culture of the New Capitalism*, Yale, 2006.

Bundesverband deutscher Banken (Hrsg.): *Schönhauser Gespräche – Die Zukunft der Sozialen Marktwirtschaft*, Berlin 2005, 131 S.